

Hulebjørnernes klan

Anmeldt af
Ning de Coninck-Smith

Judith Rich Harris:

Myten om børns opdragelse.

*Hvorfor bliver børn som de
bliver?*

Gyldendal, København 2000.

Forord af Steven Pinker

Hugh Cunningham:

Børn og barndom i den

vestlige verden efter 1500.

Klim, Århus 2000.

245 s. Kr. 285,-.

Forord af Flemming Mouritsen

Myten om børns opdragelse har fået al den omtale en forfatter

kan drømme om. I USA, hvor den

udkom midt under Monicagate,

ryddede de store aviser forsiderne, og

talkshow-værterne kappedes

om at få forfatteren i studiet.

Rich Harris' budskab til alverdens forældre om at lægge skyldfølelsen på hylden, over at børn ikke bliver som vi gerne vil have dem, ramte plet. Stod det til hende burde forældrene hælde deres hoveder til adfærdsgenetikerne fremfor til psykologerne og koncentrere deres kræfter om at skabe, værne og ikke mindst acceptere børns venskabsrelationer. Hvor sagkundskaben hidtil har prædikeret, at forældrene og hjemmet var afgørende for personlighedens udvikling, hævder Harris, at personlighed består af lige dele gener og miljø. Det sidste omfatter forhold udenfor familien, primært kammeraterne i skolen og vennerne/veninderne på vejen. Forældrene kan, udover i barnets første måneder, altså højst påberåbe sig en indirekte andel i barnets udvikling. Går det skævt må man som forældre slå sig til tåls med, at det er mere sandsynligt, at det er barnet, der er noget i vejen med – fordi det f.eks. har arvet ens dårlige sider eller fordi barnet plejer omgang med dårlige kammerater – end det er familien, den er gal med. Samtidig bør man

som forældre huske på, at børns opførsel er forskellig hjemme og ude, og det vi forældre oplever med vores børn ikke er hele sandheden om dem. Hvem kender ikke begrebet Ude-Engle?

Hvor Harris' bog blev modtaget med begejstring i medierne, så forholdt det professionelle korps af eksperter i børneopdragelse sig mere skeptisk. Harris er blevet anklaget for at overdrive, forføre og forenkle – for at stole for meget på biologien og genetikken – for at lade den sproglige udvikling overskygge andre sider af personligheden, og for i sit eksempelmateriale at hænge for meget fast i et forældet amerikansk, hvidt forstadsunivers, med den udearbejdende far og den hjemmegående mor.¹⁾ Enkelte anmeldere, som udviklingspsykologen Howard Gardner mente ligefrem, at Harris' bog var mere skadelig end nyttig, fordi den gav forældre et alibi til at fralægge sig deres ansvar for børnenes udvikling fremfor at optræde som rollemodeller i en tid, hvor der var en nærmest desperat mangel på værdier og ansvar i børns opdragelse.²⁾

Efter denne anmelders mening er dette noget af en overdrivelse. Harris' bog er på mange måder en uoverskuelig, indforstået og polemisk tour de force. Men bogen rummer også en række udfordrende påstande, som fx at gode forældre kan have dårlige børn uden at være skyld deri, eller at forældre aldrig behandler deres børn ens eller elsker dem lige meget. Nogle børn har deres væsen med sig, både det ydre og det indre, og får på denne måde voksnes opmærksomhed og kærlighed. Andre har det ikke, hævder Harris.

Myten om børns opdragelse er mere at ligne med gammel vin på nye flasker end med en genial løsning på børneopdragelsens evige gåde. For ingen kan vel benægte, at opdragelse er en tovejs proces, hvor børn og voksne er hinandens med- og modspillere. Med tanke på børne- og ungdomskulturforskningen kan det heller ikke komme som en overraskelse, at børn og unge danner egne kulturelle netværk. Mere overraskende er, at Harris bruger så lidt energi på at kortlægge disse processer ud over referencer til Bill Cosaro's studier af daginstitutionsbørn i Italien og USA og det engelske ægtepar Opie's kortlægning af tradingen

af gamle børnelege. Man får mistanke om, at når den nye børnekulturforskning med dens skildring af børnene som sociale og kulturelle aktører i egen ret og med dens fokusering på børns brug af de moderne medier, ikke er benyttet af Rich Harris, så er det, fordi dette billede ikke harmonerer med hendes billede af, hvad det vil sige at være barn. I hendes udgave er børn hjemme hos mor indtil de starter i skole. Faren ser de tydeligvis meget sjældent. Derimod ser de for meget TV og har for meget legetøj, men har ikke kendskab til en computer eller adgang til Internettet. Som teenagere bevæger de sig rundt i et high school univers, hvor det er "uncool" at lære noget, og hvor man konstant skal modstå fristelsen til at ryge, drikke og tage stoffer. Hvis ikke de indlader sig på for tidlig sex med uplanlagte graviditeter til følge, eller ryger ud i ungdomskriminalitet. Et fortegnet og forkert billede af det at være barn og ung i dagens USA, alene af den grund at computeren og internettet ikke er opfundet i Harris' barndoms- og ungdomsunivers, men også fordi de sociale og kulturelle forskelle, som findes i amerikansk barndom ikke tillægges større betydning. Hun ved ikke nok om børn og unge, men hun ved givetvis en masse om, hvad voksne mener om dem.

Endelig kræver det heller ikke den store indsigt, at nå frem til, at det er uhyre vanskeligt, at skelne mellem arv og miljø – og i det hele taget isolere de faktorer, som har betydning for menneskers udvikling. Derfor er det heller ikke overraskende, at det er så vanskeligt at føre bevis for, at forældrene spiller den altafgørende rolle i børns liv. Men som mange af bogens eksempler viser er det modsatte lige så vanskeligt. For når det kommer til stykket, så opstår børn og unges sociale og kulturelle netværk ikke af sig selv. De er ligesom voksnes et udtryk for valg og fravalg, men til forskel fra de voksne, som måske kan mene, at de frit har valgt deres bopæl og arbejde, så er ungerne afhængige af forældrenes valg af institution, bopæl og skole de første mange år af deres liv.

Disse bemærkninger er mere et udtryk for snusfornuft, end for den højere videnskab – og som dansk læser stiller man sig uværgeligt det spørgsmål, om dogmet om "at et barns personlighed – det, man tidligere kaldte "karakter" – formes eller modificeres af

barnets forældre” – for at citere Harris (s.13) faktisk er så udbredt i en tid, hvor ethvert dansk barn i ugens løb tilbringer ligeså meget – eller mere – tid i en institution end med sine forældre. Harris’ bog skal måske mere læses som et velment indspark i en amerikansk debat om familien under forandring. En debat, der ligesom den danske har sine optimister og sine pessimister. Men hvor de konservative forkæmpere for kernefamiliens tilbagekomst har svært ved at komme til orde i Danmark – har de stadig godt fat i mikrofonen i USA. ”Family values” er i høj kurs i USA – ikke kun ved festlige lejligheder, men også når der diskuteres politik.³⁾ Det er så let at holde familien – og primært mødrenes udearbejde – ansvarlig for alt fra ringe læsefærdighed til ungdomskriminalitet – samtidig med at lang arbejdstid, fravær af offentlige transportmidler, mangel på et offentligt sikkerhedsnet under familien i forening med stigende leveomkostninger får amerikanerne til at knokle fra morgen til aften.

Harris’ bog rummer indædte opgør med tvillingeforskningen og med troen på, at børns placering i fødselsrækken spiller en afgørende rolle for deres fremtid. Men ikke nok med det. I bestræbelserne på at underbygge sin argumentation trækker hun store veksler på dyreadfærdsforskningen og på evolutionshistorien og på antropologiske studier af børneopdragelse i den 3. Verden. Det fører bl.a. til beretningen om ægteparret Kellogg, som i 1931 lod deres 10 måneder gamle søn Donald vokse op sammen med den 7,5 måned gamle abe Gua. Aben og drengen blev skilt ad otte måneder senere, da det viste sig, at drengen udviklede sig mere i retning af en abe end et menneske. Med denne historie vil Harris illustrere både lighederne mellem mennesket og aben, menneskets tilpasningsdygtighed og hjemmets svage position i forhold til kammeratskabsgruppen. (s. 120-121)

Jeg skal ikke benægte, at disse underholdende referencer kan tilføje den aktuelle debat nye perspektiver. Jeg har ganske enkelt ikke tilstrækkelig indsigt i adfærdsforskningen eller i antropologien til at vurdere brugen af dette eksempelmateriale. Hvad jeg derimod er mere tvivlende overfor er om valget af jæger-samler stadiet – et samfund, som eksisterede for 75.000 år siden og hvis rester rundt omkring på jordkloden er blevet stude-

ret af antropologien – er den mest velvalgte historiske baggrund for forståelsen af det 20. århundredes vesteuropæiske barndom og familieliv. Som det fremstilles hos Harris fungerer jæger-samler stadiet snarere som en romantisk pastiche i stil med *Hulebjørnenes Klan* – end som en forklaringskraft i egen ret. Sat lidt på spidsen er det et samfund, hvor gruppen er vigtigere end familien, forældre i besiddelse af et ubesmykket og ægte yngelplejeinstinkt, afstraffelser er kontante og retfærdige – og hvor børn udviser en forbløffende livsduelighed overfor verdenens tilskikkelser.

Harris’ valg af jæger-samler samfundene afspejler måske den plads som antropologien har haft i den amerikanske udviklingspsykologi igennem det 20. århundrede med psykologen Erik Erikson og hans samarbejde med bl.a. Margaret Mead som et godt eksempel. Lige dele civilisationskritik og en oprigtig interesse for samspillet mellem psyke og kultur var drivkræften bag denne forskning, som kulminerede i 1950’erne.⁴⁾

Anskuet fra et nutidigt perspektiv vil jeg imidlertid mene, at der er andre mere relevante historiske epoker, hvis vi skal forstå, hvorfor forestillingen om forældrenes primat i børneopdragelsen har en sådan sejlivedhed, at det har afstedkommet både en nagende skyldfølelse og et overophedet engagement i børnene. I en udstrækning, så det har resulteret i, at *Myten om børns opdragelse* er blevet oversat til dansk.

Barnets århundrede

I sin bog *Børn og barndom i den vestlige verden efter 1500* har den engelske historiker Hugh Cunningham en pointe, som i denne sammenhæng forekommer vigtig. Han kæder nemlig forestillingen om barnets århundrede, sådan som den blev formuleret omkring år 1900 af den svenske reformator Ellen Key, sammen med ”denne insisteren på forældreskabets betydning”, og Cunningham viser, hvordan ikke engang behaviorismen i 1930’erne kunne få bugt med denne grundfæstede opfattelse. Som et kuriosum fortæller Cunningham os, at Dr. Spock’s *Bogen om barnet*, der udkom første gang på engelsk i 1946, kun er overgået i antal solgte eksemplarer af Biblen. (s.211)

Hertil kan tilføjes, at Spock's tillid til modernens naturgroede instinkt for yngelpleje og til barnets naturlige og gradvise udvikling var helt i tråd med det ovennævnte samarbejde mellem antropologien og udviklingspsykologien i de umiddelbare efterkrigsår.

Cunninghams omvendte karakteristik af det 20. århundrede som ikke barnets, men forældreskabets historie peger efter min opfattelse på det nærliggende i, at se de historiske rødder for nutidens ambivalens overfor forældreskabet i den umiddelbare fortid. Ligesom de også peger på, at det ikke nødvendigvis giver mening, at sammenligne jæger-samler samfund i den 3. verden med højt industrialiserede og urbaniserede samfund.

Skal vi forstå vores uafklarethed omkring det nye forældreskab, bør vi undersøge, ikke bare, hvem der af mere eller mindre videnskabelige, politiske eller religiøse årsager har holdt fast i forældreskabets helighed. Vi bør også undersøge, om det faktisk gav mening for forældre flest. Det gjorde det – måske i en kort årrække af verdenshistorien – hvor mønstret med den hjemmegående husmor og den udearbejdende far var det mest almindelige – det gør det – måske ikke længere, hvor mor har fået konkurrence fra far, når det handler om yngelplejen.

Men ikke nok med det, vi bør undersøge, hvad det ændrede syn på forældreskabet har betydet for forståelsen af barndommen. Til alle dage har forældre vidst, at børn opdrager på hinanden. De har været afhængig af det, mens de selv var i marken eksempelvis. Men de har også lært at frygte det. "Børns indbyrdes undervisning" er den væreste kilde til misforståelser på det seksuelle område, hævdede de første pædagoger, som gik ind for seksualundervisning. Mens andre pædagoger belærte forældrene om faren ved at hænge på gadehjørnet. Det var dengang mor og hjemmet var i høj kurs; i dag hvor det er mere tvivlsomt, er billedet af kammeratskabsgruppen blevet vendt til en positiv ressource i børnenes udvikling. Hvordan denne udvikling blev til, og hvordan den fandt vej ind i udviklingspsykologien og håndbøgerne i børneopdragelse, det er en historie vi stadig har til gode at forstå og læse.

For Hugh Cunninghams ellers på mange måder nyttige oversigt over ændringer i det anglo-amerikanske verdenssyn på barnet igennem de sidste 400 år, stopper præcist her. Loyalt beskriver han dagens konflikt mellem et barnesyn, hvor børn ses som små voksne med egne rettigheder og et barnesyn, der fastholder barnets uskyld og ret til beskyttelse. Hvad han derimod ikke diskuterer er, hvordan dette tvetydige syn på barnet kan relateres til vores tvetydige syn på familien.

Måske var det ikke relevant at diskutere i 1995, da denne bog udkom for første gang på engelsk, eller måske var det snarere dens engelske forankring, der gjorde at spørgsmålet om de nye familieformer og den nye barndom ikke sprang i øjnene. England var og er det land i den vestlige verden, som har færrest fuldtidsarbejdende mødre. Takket være sin oversigtskarakter og sin grundige litteraturliste har *Børn og barndom* i de senere år fungeret som en slags afløser for Philippe Ariès' *Barndommens historie* fra 1960, som forekommer noget aldersstegen, den nyeste forskning taget i betragtning. Netop derfor er det trist, at det danske forord ikke diskuterer, hvordan den anglo-amerikanske udvikling forholder sig til ændringerne i barndommen i Danmark eller Norden med velfærdsstatens fremkomst efter 2. Verdenskrig som den vigtigste forskel. For Cunningham stod den moderne barndoms vugge i det 18. og 19. århundrede, og det 20. århundrede tildeles i alt 24 sider af bogens samlede 245 sider. Det 20. århundrede burde tildeles en langt større vægt i forståelsen af den moderne barndom og familieliv.

Læst sammen er både *Myten om børns opdragelsen* og *Børn og Barndom* fuldgældige udtryk for den anglo-amerikanske kultur, de er rundet af. Det er både bøgernes styrke – men også deres begrænsning.

Noter:

1. Se f.eks. *The Nation*, Nov.16, 1998 (Ann Crittenden), *The American Journal of Psychiatry*, August 2000 (Peter Barglow), *Contemporary Sociology*, March 1999 (Nomi Gerstel).
2. *New York Review of Books*, Nov. 5, 1998.
3. Stephanie Coontz: *The Way we Really are. Coming to Terms with America's Changing Families*, New York, Basic Books, 1997, s. 6.
4. Se herom i Lawrence J. Friedman: *Identity's Architect: A Bibliography of Erik H. Erikson*, 1999.